
УДК 316.74:378.014.24

О. С. Бурак

РОЛЬ ІНСТИТУТУ ОСВІТИ У НАЛАГОДЖЕННІ ГЛОБАЛЬНИХ КРОСКУЛЬТУРНИХ КОМУНІКАЦІЙ

Резюме

В статті определяється роль інститута образования в формировании глобальных кросскультурных коммуникаций, анализируется опыт Движения Гюлена в организации международного диалога и обеспечения планетарного мира.

Summary

In the article the role of institute of education comes to light in forming of global cross-culture communications, analyses experience of Motion of Gyulen in organization of international dialog and providing of planetary world.

Ключові слова: емпатія, кросскультурні відносини, міжнародний діалог, неурядові освітні організації, планетарний мир, Рух Гюлена, толерантність, трансформація світобачення, холістична освіта.

У зв'язку з прискоренням міжнародних та кросскультурних відносин в процесі глобалізації послаблюються повноваження держави-нації в усіх сферах, що знаходить своє виявлення і в освітньому просторі. Діяльність неурядових освітніх організацій все більшою мірою стає основою висунення ініціатив, що дозволяють гармонізувати відносини із владою, місцевими спільнотами, економікою, релігією, сім'єю, національними культурами, загальнолюдськими цінностями, історією. Оскільки в Україні ці аспекти їх діяльності залишаються ще недостатньо дослідженими, актуалізується проблема поєднання теоретичного, емпіричного та прикладного знання стосовно міжкультурних комунікацій у галузі освіти, що дозволить вітчизняній освіті більш успішно інтегруватися у світові освітні процеси сучасності.

Тому *метою даної статті* є визначення ролі інституту освіти в налагодженні глобальних, кросскультурних комунікацій, вивчення досвіду Руху Гюлена в організації міжнародного діалогу та забезпеченні планетарного миру. Для цього у статті вирішуються наступні *завдання*: сфера освіти розглядається як джерело соціалізації особис-

тості, простір, в якому вона засвоює необхідні для соціальної практики знання, цінності, формує навички соціальної взаємодії, інтегрування у нові соціальні реалії; соціальна ініціатива та соціальний капітал розглядаються в ролі альтернативи державі-нації у розв'язанні глобальних проблем і налагодженні кроскультурних комунікацій.

Серед проектів, націлених на оцінку сучасних процесів в системі освіти та знаходження орієнтирів для її розвитку, важливе місце належить таким міжнародним та національним проектам, як: «Освіта задля встановлення миру», під егідою ООН; «Освіта майбутнього» (Франція), «Модель освіти для XXI століття» (Японія). У міжнародних проектах, керованих ООН «Освіта задля встановлення миру» (Peace Education) та ЮНЕСКО «Освіта для всіх» (Education for All) на освіту в умовах глобалізації покладаються, у першу чергу, такі функції, як: 1) підготовка індивіда до політичної зрілості; 2) підготовка до економічної діяльності; 3) підготовка індивіда як продукту для соціального капіталу; 4) стимул до саморозвитку. Так, концепція «Освіта задля встановлення миру» взагалі визначається як «процес набуття цінностей, знань та розвиток навичок, позицій та поведінки для того, щоб жити в гармонії із самим собою, іншими та оточуючим середовищем» [7, р. 2].

Із сучасних науковців дослідженнями даної тематики займаються Бетті Реардо, Дуглас Роше, Ян Харіс та Джон Сінот, які таким чином формулюють внутрішню наповненість поняття «освіта для встановлення миру»: бажання людей досягнення миру; ненасильницькі альтернативи розв'язання конфліктів; навички критичного аналізу першопричин, які спричиняють та легітимізують несправедливість та нерівність [6]. У цілому, програми «Освіта задля встановлення миру» сфокусувалися на такій тематиці: антинуклеризм, міжнародні взаємовідносини, відповідальність за збереження навколишнього середовища, навички комунікації, безнасильницькі стратегії розв'язання конфліктів, демократія, права людини, толерантність щодо різноманіття поглядів та етнічного походження, співіснування та гендерна рівність. Деякі програми включають також такі аспекти, як: внутрішня гармонія, програми світового громадянства.

У якості альтернативи подолання кризи освіти вони розглядають

концепцію холистичної освіти та освітянський аспект соціально-культурного Руху Гюлена, що, по суті, і є реалізацією принципів цілісної та ціннісної освіти на практиці. Цілісна (хोलістична) освіта – це філософія освіти, яка оснований на визнанні того, що індивід самоідентифікується, пізнає мету та сенс життя через ланцюг зв'язків із суспільством, оточуючим світом та гуманітарними цінностями, такими, як співчуття та мир.

Із наростанням потреби наукового обґрунтування холистичного підходу до проекту «Освіта задля встановлення миру» в академічному плані почалося обговорення його предмета, що дозволило визначити наступні варіації:

1) *навчання розв'язання конфліктів*, сконцентровано на соціально-поведінкових симптомах конфліктів, під час якого відбувається напрацювання навичок розв'язання міжособистісних конфліктів техніками переговорів та посередництва, а також умінь встановлення перемир'я та налагодження комунікацій шляхом активного визначення потреб, адекватної оцінки фактів та отримування емоційних висновків. Учасники конфліктних ситуацій навчаються брати відповідальність за свої дії та вміння «мозкового штурму» на шляху знаходження компромісу. «Конфлікт – явище нормальне та природне, але людина не може пройти через все життя і трошити все на своєму шляху – вона повинна навчитися безлічі способів уникнення конфліктів» [2];

2) *навчання демократії*, адже у ході демократизації суспільства відсоток розв'язання конфліктних ситуацій за допомогою грубої сили зменшується. Програми демократизації оснований на принципах розвитку критичного мислення, ведення дебатів, умінь будувати коаліцію, пропаганді цінностей свободи слова, вираження індивідуальності, толерантності до відмінностей, компромісу та чесного протесту. Мета такого навчання вбачається у формуванні «відповідальних громадян», які змушували б державу звітувати перед суспільством за відповідність її політики стандартам миру. Необхідно навчити студента «бути відповідальним громадянином, який може робити правильний вибір, приймати незалежні рішення, займати свою позицію та поважати думку інших» [3]. Прихильники цієї теорії вважають, що якщо демократія зменшує ймовірність виникнення війн та будь-якого насильства, то

саме введення методів демократії в системі освіти потрібно для формування культури миру;

3) *навчальний курс прав людини*, адже обізнаність громадян у сфері прав людини намічає таку стратегію, якій має слідувати людство задля того, щоб наблизитися до моделі мирної глобальної спільноти.

Крім цих основних концептів, у суспільній свідомості кілька років побуває також ідея бачення концепції «Освіта задля встановлення миру» у якості *«трансформації світобачення»*. Х. Б. Данеш [4] пропонує *«інтегративну теорію миру»*, в якій мир – це психо-соціальна, політична, моральна та духовна реальність. «Освіта задля встановлення миру» має базуватися на здоровому ґрунті розвитку та зрілості людської свідомості шляхом сприяння людям в аналізі та трансформації їх світогляду. Світогляд розглядається в якості підсвідомого об'єктива, який складається з культури, історії, сім'ї, релігії та соціального впливу і через який люди сприймають чотири ключові реалії: природу реальності; людську природу; мету існування; принципи управління адекватними людськими відносинами.

Один із піонерів холістичної освіти Рон Міллер так визначає це поняття: «Освітня філософія, яка стверджує, що особистість кожної людини, її світогляд та мета життя визначаються процесом відносин між нею та суспільством, всесвітом і духовними цінностями» [8]. Є й інші визначення, та всі вони зводяться до ключових складових: духовність, внутрішній та зовнішній світ особистості. Представники філософії холістичної освіти стверджують, що сучасна система освіти робить наголос на розвитку тільки окремих здібностей учнів та обмежує розвиток їх потенціалу. У якості альтернативи вони пропонують підхід до освіти, який би виховував не тільки добропорядного громадянина держави чи продуктивного учасника економічних процесів, а уможлиблював розвиток в учнів таких якостей, як: духовність, відчуття соціальної справедливості, чуйність до навколишнього середовища. Концепція холістичної освіти орієнтує на розвиток в учнів креативності, уяви, співчуття, самопізнання тощо. Холістична освіта підтримує ідею, що людина є не тільки раціональною (матеріальною) істотою, а й має духовний та емоційний виміри, які відіграють не меншу роль в її становленні, ніж раціональний.

Представники холистичної течії в освіті, серед яких провідне місце посідає мислитель східно-ісламської традиції Ф. Гюлен, критикують позитивістське розуміння модерної освіти та наполягають на реформуванні освіти в плані актуалізації розуміння учнем самого себе, навколишнього середовища та світу. Гюлен відображає цілісність освіти в символічному синтезі «розум – серце» [5]. Він вважає, що сьогодні людство вже не має права на спроби й помилки, і маючи досвід того, що сучасна практика освіти формує егоїстичного індивіда, який переслідує лише власні матеріальні цілі, і на шляху бездумного здобуття користі обертає свої дії знову ж таки проти самого себе, людство повинно правильно переосмислити роль індивіда та шляхи правильного його формування. Гюлен в новому поколінні вбачає модель особистості, розум якої освітлений позитивними науками, а серце – моральними та духовними цінностями. Він вважає, що тільки гармонійний синтез розвитку цих вимірів паралельно є засобом формування «нової особистості», яка б відповідала умовам та потребам нового часу. На думку Гюлена, сучасну освіту потрібно представляти в наступних вимірах: особистісно-психологічному, національно-соціальному та всесвітньо-універсальному.

Прикладом практичного застосування подібних програм є університет University for Peace (UPEACE) в Коста-Ріка, заснований в 1980 році з метою забезпечення людства міжнародною установою, де формується мотивація взаємопорозуміння, толерантності та мирного співіснування. В університеті вивчаються такі курси. як: міжнародне право та права людини, міжнародне право та ведення переговорів; гендерність та побудова миру; міжнародні вчення миру; освіта задля встановлення миру; охорона навколишнього середовища та мир; ЗМІ, мир та конфлікт.

Практичною реалізацією принципів холізму в освіті виявляються і Міжнародні літні дитячі курси (CISV International (formerly *Children's International Summer Villages*)), які спрямовують свою діяльність на досягнення миру через кроскультурне порозуміння, побудову глобальної атмосфери дружби, розвінчування стереотипів та наведення мостів між культурами. Продуктивність таких форм роботи підтверджується поширенням емпатії в суспільстві, яка дає можливість встановлення

більш демократичних відносин, діалогу та мирного розв'язання конфліктних ситуацій.

Практична освітня діяльність Руху Гюлена припадає на початок 1980-х років на території батьківщини (Туреччини) та 1990-ті роки – за кордоном. Сьогодні в 100 країнах успішно діють заклади, засновані Рухом, а той досвід, який отримують засновники та працівники шкіл за кордоном, причому в різних культурних та суспільних середовищах, відбивається на всій широкій масі учасників Руху (соціальної групи), у їх світобаченні та світосприйнятті, у ході їх комунікацій та взаємовпливів. Кожен учасник збагачується за рахунок досвіду нових діалогів. Такі взаємообміни, взаємообов'язки, нові союзи підживлюють соціальні відносини такими цінностями, як раціоналізм, чуйність та емпатія. Слід відмітити, що самі принципи роботи гюленівських ліцеїв, курсів підготовки до вступу у ВНЗ, саме розуміння вищої освіти підходить під усі стандарти функціонування ліберального ринку [1, с. 290]. Причина успіху та популярності гюленівських шкіл пов'язана: по-перше, з високими академічними досягненнями та ціннісною освітою, а також з моделями лідерства, які вони дають своїм учням і які є частиною холистичної освіти; по-друге, з реалізацією ідеї освіти як найвпливовішого чинника трансформації суспільства та виховання нового покоління [1]. Формування розуміння цілісної освіти у студентів, які планують посісти місце серед викладацького та вчительського складу Руху, складається з двох вимірів: університетського, який відображається в якості високого професіоналізму, та чинника соціального оточення (зв'язок з Рухом Гюлена і засвоєння його філософії), що відображається в якості морально-духовного аспекту формування бачення. У результаті ці два виміри утворюють синтез, який відповідає стандартам холистичної освіти.

Учасники гюленівського руху демонструють приклад успішного прояву глокалізації: вони не гомогенізувалися, не асимілювалися, не втратили національно-культурної ідентичності при контакті з іншими культурними середовищами; навпаки – ці контакти змусили їх активувати свій соціально-культурний капітал та успішно інтегруватися на основі загальнолюдських цінностей при збереженні власної національно-культурної свідомості. За таких кроскультурних контактах,

які провокує глобалізація, за умов правильної тактики забезпечується так звана міжнародна культура комунікації. Тенденція, зініційована Фетхуллахом Гюленом, має цільову спрямованість до культурного аспекту буття, до єдності, гуманізму та системи вірувань, до загальнолюдських цінностей. Її можна оцінювати як важливий досвід з точки зору становлення громадянського суспільства, планетарної етики та системи освіти, адаптованої до умов глобалізації, яка диктує свої вимоги відносно якостей нового покоління. Крім того, це ефективний спосіб забезпечення динаміки в налагодженні діалогу між західною та східною цивілізаціями. Завдяки Рухові Гюлена розпочалася рання інтеграція турецької нації до глобальної системи цінностей, стали налагоджуватися шляхи діалогу з іншими культурами, встановлення в суспільстві таких цінностей, як толерантність, емпатія, мистецтво жити разом та поважати іншого.

У цілому, феномен освітньо-культурного Руху Гюлена слід розглядати в якості «практичної відповіді» певного рефлексу на виклик глобалізації, рефлексу громадянської ініціативи, який із часом позначився і на національній, і на державній інтеграції в глобальне середовище.

Список літератури

1. Aktay Y. Dünyaya Açılan Türk Okulları / Y. Aktay, B. Köprüleri // I, Ufuk kitapları. – İstanbul, 2005.
2. Brabeck K. Justification for and implementation of peace education / K. Brabeck // *Peace and Conflict: Journal of Peace Psychology*, 2001. – P. 85–87.
3. Habibi Cl. S. Transforming Worldviews: The Case of Education for Peace in Bosnia and Herzegovina / Cl. S. Habibi // *Journal of Transformative Education*. – 2005. – Vol. 3 – № 1. – P. 33–56.
4. Danesh H. B. Towards an integrative theory of peace education / H. B. Danesh // *Journal of Peace Education*. – 2006. – № 1. – P. 55–78.
5. Gülen F. Çağ ve Nesil Nil Yayınları / F. Gülen. – 2002. – P. 129–134.
6. Harris J. Peace Education for a New Century' Social Alternatives / J. Harris, J. Synott. – 2002. – № 21(1). – P. 3–6.
7. Johnson M. L. Trends in peace education / M. L. Johnson. – ERIC Digest, 1998.
8. Miller R. Bütüncül Eğitimin Felsefi Kaynakları / R. Miller // *Değerler Eğitimi Dergisi*. – 2005. – № 10. – P. 33–40.